

zake onkundigen zal uitgaan is moeilijk te beoordelen. Tot deze alleen kan het betoog gericht zijn zoals ook blijkt uit de ietwat gewrongen slotzin waarin wordt geconcludeerd:

„Na kennisneming van al het voorgaande, zal elke gemeenteraad, die in dezen een beslissing moet nemen, wijs doen, en zo ook niet anders kunnen, om na ampele overweging de fluoridering van het drinkwater af te wijzen.”

Het wil ons voorkomen dat het vertrouwen van de schrijver in de sterkte van zijn bewijsvoering geen ruimte kan laten voor „ampele” overweging. Zulks alleen al vanwege de dwangpositie („niet anders kunnen”) waarin hij blijkens zijn (moeilijke) zeggen de lezer zou hebben gemanoeuvreed. Er behoeft niet meer te worden overwogen. Tegen.
B.

BUITENLAND

NOGMAALS TRISTAN DA CUNHA

Toen ongeveer twee jaar geleden in dit Tijdschrift de aandacht werd gevestigd op de evacuatie van het eiland Tristan da Cunha als gevolg van vulkanische uitbarstingen, werd tevens de verwachting uitgesproken dat nadere gegevens bekend zouden worden gemaakt inzake de invloeden van de veranderde levensomstandigheden op de gebitten van de voormalige eilandbewoners (cf. Ned. Tijdschr. Tandheelk. 68:836, 1961). De Brit. D.J. van 2 juli jl. nu bevat nadere bijzonderheden.

Men weet dat in de jaren tussen de beide wereldoorlogen verschillende expedities naar het eiland hebben plaatsgevonden (1926, 1932, 1937) en dat bij die gelegenheden waarnemers werden getroffen door de uitnemende toestand der gebitten. Niet alleen waren deze destijds nagenoeg geheel vrij van cariës, maar ook de steunweefsels waren in goede conditie, ondanks de in die dagen uiteraard gebrekkige mondhygiëne. In het kader van een Noorse wetenschappelijke expeditie (1937/38) werden door SOGNAES uitgebreide onderzoeken verricht, waarvan de uitkomsten de eerder gedane waarnemingen bevestigden.

Een volgend gebitsonderzoek vond plaats in 1952, toen de levensomstandigheden van de eilandbewoners reeds niet onbelangrijk waren veranderd; het werd verricht door de marine-tandarts GAMBLER. Het bleek dat de gevolgen van die verandering niet waren uitgebleven: in zijn rapport maakt GAMBLER melding van een aanzienlijke cariësverbreiding, vooral onder de kinderen, die nu bijna geen van allen meer vrij waren van tandbederf. Deze bevindingen werden later nog bevestigd door KING-TURNER c.s. (1956) en WALLIS (1958).

Men zal zich herinneren dat de eilandbewoners in het najaar van 1961 in Engeland aankwamen. In januari 1962 nu werd wederom een uitgebreid klinisch en röntgenologisch gebitsonderzoek ingesteld; dit geschiedde bij 219 van de 255 in aanmerking komende personen. De resultaten luiden dat sedert het bovenvermelde onderzoek van GAMBLER (1952) een aanzienlijke toeneming van de cariësverbreiding heeft plaatsgevonden en men krijgt de indruk dat de gebitten der kinderen thans in geen enkel opzicht meer gunstig afsteken bij die van hun

West-Europese leeftijdgenoten. Trouwens ook de gebitten van de personen in de hogere leeftijdsgroepen zijn achteruitgegaan, niet alleen met betrekking tot de cariësverbreiding, maar ook wat de toestand van de parodontale weefsels aangaat; bijna alle volwassenen bleken bij het genoemde onderzoek in enigerlei vorm parodontale afwijkingen te vertonen. Marginale tandvleesontstekingen werden trouwens ook bij jeugdige personen tamelijk veelvuldig aangetroffen.

Hoewel de uitkomsten van deze onderzoeken en de eerder genoemde niet geheel vergelijkbaar zijn, omdat zij onder verschillende omstandigheden, met andere methoden en door andere personen werden uitgevoerd, is toch voldoende duidelijk gebleken dat de achteruitgang in de gebitstoestand van de eilandbewoners samenhangt met een verhoging van de levensstandaard en de daaraan inherente veranderingen in de levens- en voedingsgewoonten.

In de jaren vóór de tweede wereldoorlog was de levensstandaard op Tristan da Cunha n.l. beslist niet hoog te noemen. Nadat in de eerste helft van de negentiende eeuw een periode van betrekkelijke welstand had bestaan wegens de gunstige ligging in de route der zeilschepen, had het eiland tegen het eind van die eeuw sterk aan betekenis ingeboet, in het bijzonder doordat de scheepvaartroutes intussen sterk waren gewijzigd (invoering van stoomschepen, aanleg van Suez- en Panamakanaal, etc). Waar tevens de walvisvangst en de daarmee samenhangende bedrijvigheid allengs in belangrijke mate waren teruggelopen, kon het niet uitblijven dat het eiland steeds meer werd geïsoleerd. Bovendien nam de bevolking nog toe, waardoor het weinige, dat er was, onder meer personen moest worden verdeeld. In 1926 bedroeg het aantal inwoners nog 141, in 1938 was dit volgens SOGNAES gegroeid tot 188. De veranderingen voltrokken zich echter zeer geleidelijk en de eilandbewoners pasten zich er bij aan. In die magere jaren nu was de toestand van de gebitten zó opvallend goed dat het eiland er in de tandheelkundige literatuur een zekere vermaardheid door heeft verworven.

Toch was het dieet altijd zeer sober en eenzijdig geweest. Het bestond grotendeels uit aardappelen en vis, soms afgewisseld door dierlijke en plantaardige producten, die aan een seizoen waren gebonden (eieren van zeevogels, appels). Deze laatste werden in de korte perioden, dat zij beschikbaar waren, dan ook in grote hoeveelheden genuttigd, maar voor het overige was de variatie zeer gering, mede in verband met het feit dat de aardappelplant ongeveer het enige gewas vormde, dat met goed gevolg kon worden gekweekt. In het algemeen prefereerde men aardappelen (meestal in de schil gekookt) zelfs nog boven vis, waarvan de aanvoer in de wintermaanden trouwens maar beperkt was. Bovendien werden de levers en de graten altijd al vóór het koken verwijderd en rapporten, o.a. van WALLIS (1958) melden dat de werkelijk geconsumeerde bestanddelen weinig fluoriden en vitamine A bevatten. Dit is niet geheel in overeenstemming met de waarnemingen van SOGNAES en anderen, volgens welke de bij de eilandbewoners veelvuldig geobserveerde mottling zou zijn toe te schrijven aan de grote hoeveelheden fluoride, die met de vis zouden worden genuttigd.

Veel andere voedingsbronnen waaruit men zich de opbouw van een krachtig en cariësresistent gebit zou kunnen denken, kenden de bewoners van Tristan da Cunha niet. Vlees van koeien en schapen werd alleen bij feestelijke gelegenheden gegeten. Melk werd over het algemeen weinig gedronken: de kwaliteit ervan was trouwens ook niet best. Groenten waren schaars. Het fluoridegehalte van het drinkwater bedroeg volgens een recente analyse 0,1 mg/l. Er zijn verschillende rapporten bekend betreffende ontberingen, die de eilanders in de periode vóór de tweede wereldoorlog als gevolg van misoogst hebben gekend (ROGERS 1926, HENRIKSEN c.s. 1940). Daaronder gingen de vrouwen en kinderen nog meer gebukt dan de mannen, die in de eerste plaats voedsel nodig hadden om hun dagelijkse arbeid te kunnen voortzetten. En dit harde regime leverde enkele generaties van mensen op met legendarisch goede gebitten...

Een geheel nieuwe fase werd ingeluid in 1942 toen de Commonwealth Forces een meteorologisch station op het eiland vestigden. De aanwezigheid van het dienstdoende personeel leidde uiteraard tot een frequenter contact met de buitenwereld en met een intensiever bezoek van schepen. Dit betekende tevens de import van voorheen onbekende voedselsoorten, waarvan begrijpelijkerwijs geraffineerde suikers een belangrijk bestanddeel uitmaakten. Na de oorlog werd bovendien een aanvang gemaakt met een nieuwe vorm van bedrijf om de levensstandaard van de eilandbewoners te verhogen. De aanwezigheid van grote hoeveelheden kreeft in de omliggende wateren gaf nl. het aanzijn aan een visconservenindustrie. De mannen zorgden voor de vangst, de vrouwen voor de bijverdiensten uit arbeid in de visconservenfabriek, die op het eiland was gebouwd. De enige wijze om van deze plotselinge welvaartsstijging te profiteren, was gelegen in de mogelijkheid om geïmporteerde goederen en voedsel in de bijbehorende cantine te kopen. Het behoeft geen betoog dat de vraag naar zoete producten en snoeperijen al gauw zeer groot werd. Daar komt nog bij dat tot ongeveer 1944 de zuigelingen over het algemeen ongeveer een jaar borstvoeding kregen. Nadien hebben de meeste moeders met deze gewoonte gebroken en zijn tot flesvoeding overgegaan. Ook deed patent-babyvoedsel zijn intrede inplaats van het vroeger veel gebruikte mengsel van aardappelmeel en melk. Verder kregen jonge kinderen veel zoete biscuits te eten.

Al met al is het gebruik van suiker en zoetigheden sinds de oorlog met sprongen omhoog gegaan en, hoewel men met het trekken van definitieve conclusies altijd wat voorzichtig moet zijn, is het toch niet moeilijk te raden waar de verschillen in de uitkomsten van het gebitsonderzoek vóór en na de oorlog hun oorsprong vinden. De trieste geschiedenis van de eens zo geroemde gebitten leert weer eens hoezeer het verval hiervan een welhaast onontkoombaar begeleidend verschijnsel is van de heersende beschaving.

V.

Literatuur:

P. J. HOLLOWAY c.s. Brit. D. J. 115, 19, 2 juli 1963.

P. H. BUISMAN. Ned. Tijdschr. Tandheelk. 68 : 836, nov. 1961.

Te Wenen is op 64-jarige leeftijd overleden PROF. DR. FR. SCHÖNBAUER, ere-lid van de Oesterreichische Zahnärzte Verein en hoofdredacteur der Oesterreichische Zeitschrift für Stomatologie.

BINNENLAND

J. SANDERS EZN. 65 JAAR TANDARTS

28 oktober j.l. was het 65 jaar geleden dat coll. Sanders de tandheelkundige bevoegdheid verwierf.

Dat zulks een zeldzaam jubileum betekent behoeft niet te worden toegelicht terwijl het bovendien een beroepsgenoot betreft die in het verleden een belangrijk aandeel heeft genomen bij de bevordering zowel van de wetenschappelijke als van de maatschappelijke positie van de Nederlandse tandheelkunde en niet minder van de practicus. De jongere generaties zijn hiervan uiteraard niet evenredig op de hoogte, wij volstaan desondanks met de vermelding dat collega Sanders meerdere malen het voorzitterschap van de drie landelijke beroepsorganisaties heeft bekleed en vanwege zijn voortreffelijke activiteiten door alle drie tot erelid werd benoemd.

Van zijn „verrichtingen” mogen in het bijzonder worden genoemd: de instelling van de collegiale rechtspraak, het opstellen van de codex voor beroepsethiek, zijn ijveren voor de tandheelkundige opleiding.

Zijn wetenschappelijke activiteit was vooral gericht op de conserverende tandheelkunde, waarvan de oudere jaargangen van het Tijdschrift een toentertijd waardevol getuigenis afleggen.

Zijn leeftijd ten spijt blijft collega Sanders, door aanwezigheid op wetenschappelijke bijeenkomsten, zijn verknochtheid aan ons beroep onverminderd tonen. B.

EEN PROMOTIE

Aan de Rijksuniversiteit te Utrecht is op 15 oktober bevorderd tot doctor in de geneeskunde: H. B. RUSSEL, tandarts te Weert. De titel van het proefschrift luidt: De betekenis van genetische factoren voor de ontwikkeling van het tand-kaakstelsel. Promotor was Prof. R. W. BROEKMAN.

Eervol ontslag verleend wegens het bereiken der leeftijdsgrens en met dank voor bezwene diensten aan Dr. TH. E. DE JONGE als privaat-docent in de normale en pathologische anatomie van het gebit aan de universiteit van Amsterdam.

KLINISCHE AVOND TE GRONINGEN

Op de klinische avond te Groningen van 4 oktober 1963 werden de volgende voordrachten gehouden:

1. R. J. BIJSTRA: Agenesie der laterale bovensnijtanden.
2. L. H. TIMMER: De bruikbaarheid van de electromyografie in de tandheelkunde.
3. H. MENSCHAAR: De bevestiging van kunsthars op goud.
4. L. F. E. MICHELS: De geïsoleerde opheldering op de röntgenfoto na een apexresectie.